

KAN DEN LANGSOMME ÅND FØLGE MED?

EFTERTANKER FRA ET FORSKNINGSOPHOLD

*Louise Nabe-Nielsen, ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet
og VIA University College*

I sommeren 2024 rejser essayets forfatter til Japan for at finde inspiration til sit forskningsprojekt. Det bliver en rejse fuld af forundring og begejstring, men også en rejse, hvor formelle krav og forventninger presser på.

På rejsen gør flere oplevelser så stort indtryk, at de trækker spor efter sig. Det er mødet med naturens skælvende kræfter, der uforudset og voldsomt trænger sig på og får tiden til at stå stille. Det er skoleeleverne, der rykker ved forestillingen om, hvad livet er og hvor det ender, når de med dybde og alvor reflekterer over meningen med livet. Og det er i Noh teatret, hvor gamle fortællinger og skikke langsomt og med lammende kraft forbinder nutiden med fortiden. Aftrykkene er tydelige og efterlader forfatteren med en følelse af, at noget gav mening.

“ Indimellem er dette spørgsmål dukket op til overfladen som en korkprop, der insisterer på at blive set. Spørgsmålet bør selvfølgelig tages alvorligt, for i retningslinjerne for ph.d.-uddannelsen står det tydeligt beskrevet, at der skal finde et udlandsophold sted.

Det er tidligt om morgenen. Der er ikke noget ur, der ringer. Alligevel står jeg op på denne tid hver dag. Ved siden af mig ligger min mand og sover, og på etagen ovenover ligger mine børn. Det er midt på sommeren, og vi befinder os i et ældre hus i centrum af Tokyo.

Jeg er taget til Japan som led i mit forskningsprojekt. Jeg er nysgerrig på landets traditioner indenfor æstetik og filosofi og på deres skolesystem og de forandringer, der sker i den japanske skole i disse år. Siden jeg i januar 2023 begyndte mit ph.d.-projekt, har spørgsmålet om, hvad et udlandsophold er – og hvad det skal – rumsteret i mit baghoved. Indimellem er dette spørgsmål dukket op til overfladen som en korkprop, der insisterer på at blive set. Spørgsmålet bør selvfølgelig tages alvorligt, for i retningslinjerne for ph.d.-uddannelsen står det tydeligt beskrevet, at der *skal* finde et udlandsophold sted. Ikke desto mindre kender jeg stadig ikke svaret på spørgsmålet, og jeg lader det ulme, mens jeg stille og roligt suger dette fremmede land til mig. Måske finder jeg svaret, mens jeg er her – på den anden side af jorden.

Vi bor i et traditionelt japansk hus i tre etager. Det er et ældre hus, hvilket i et land, der ofte rammes af jordskælv, vil sige et hus fra begyndelsen af 2010'erne. Udefra ser huset ikke ud af meget. Som alle andre huse i området er det bygget af tynd beton og pyntet med nogle klinker i en farve, der er så anonym, at jeg har svært ved at beskrive den. Måske er farven grå eller brun. Huset er placeret tæt op ad de andre huse – der er nok kun én meter mellem bygningerne her – og haver er der ikke noget af. Nok er Japan kendt for sine smukke haver, men inde i Tokyo må pladsen udnyttes til beboelse. Vender man blikket mod himlen, møder man et hav af elledninger, der hænger på tværs af huse og gader i noget, der mest af alt ligner et kaos. Det virker som et levn fra 1960'erne, men det er nok ikke nogen let sag at grave kabler ned i en tætpakket by med stenet undergrund.

“ Det lave bord i midten er placeret, så det præcist er omkranset af én tatami på hver side. Det kan ikke flyttes. Det er ikke kun, fordi det er skruet fast til gulvet, men også fordi dets placering ikke er tilfældig eller ligegyldig.

Huset er min arbejdsplads denne sommer, og for hver dag, der går, føler jeg mig stadig mere forbundet med stedet. Selvom huset udefra ser beskedent og klemt ud, er oplevelsen en anden, når man træder ind. Her er gulve og lister i mørkt træ, der markerer de hvide vægges afslutning mod lofter og døre. De lave skydedøre, der forbinder de mange rum, har matteret glas og smukke brune trærammer. Foran vinduerne er der rispapirvægge, der får rummene til at fremstå enkle og smukke. Der er ingen pynt eller nips, ingen ekstra møbler eller overflødige genstande, og faktisk er det ekstraordinært, at vores hus har både spisebord og spisestole.

Hver morgen indtager jeg husets *washitsu*, det traditionelle japanske rum, der er indrettet med tatami på gulvet og et lavt bord i midten. I århundreder har man i Japan indrettet sig, så man havde et rum, hvor man kunne afholde teceremoni, og selvom denne tradition ikke holdes i hævd i de private boliger, fastholder mange japanerne stadig at indrette deres bolig med dette særlige rum. Gulvet er dækket af 5½ tatami, der er en form for måtte fremstillet af strå og med en brokade, der afslutter måtten. Det lave bord i midten er placeret, så det præcist er omkranset af én tatami på hver side. Det kan ikke flyttes. Det er ikke kun, fordi det er skruet fast til gulvet, men også fordi dets placering ikke er tilfældig eller ligegyldig. Bordet er en del af helheden, det skaber rum og tilbyder sine tedrikkende gæster at sidde, så de kan se hinanden og samtidig give plads til værten.

Når jeg sidder her, føles det som om selve den japanske sjæl bor her, som om den ordentlighed og beskedenhed, der er så karakteristisk for japanerne, netop viser sig i dette rum. Rummet og de smukke detaljer fremstår i sin enkelhed og tilbyder mig præcist det, jeg har brug for. Jeg troede, at mit danske hjemmekontors overflod af skriveredskaber, notesbøger og faglitteratur var livsnødvendige for mit arbejde, men her, hvor jeg er alene i *washitu* og kun har min computer, sker der noget. Selvom jeg som vesterlænding ikke er vant til at sidde på gulvet og arbejde, kan jeg i dette rum mærke, at tankerne samler sig og at der opstår en særlig ro, der gør overvejelser om ergonomi, hæve-sænke funktioner og korrekt belysning overflødige.

Væggene er lige så enkle som resten af rummet. Upyntede og bare. Dog hænger der ét værk, en reproduktion af et træsnit af den japanske *ukiyo-e*-kunstner *Hokusai*. Det smukke træsnit, der måske er Japans mest berømte kunstværk, er her fremstillet i stof. Den store bølge tager min opmærksomhed, og Fuji, der med sin smukke kegleform ses i baggrunden, vil om et øjeblik være omfavnet og skjult af bølgen. De små både glider op og ned og følger havets gang. Mon ikke Fuji med sine hellige kræfter vil redde disse både fra den store bølge? Den store bølge og den sneklædte vulkan minder mig om, at naturen og dens vilde kræfter altid er nærværende her i Japan.

Mine øjne vender tilbage til computerskærmen. Jeg må hellere skrive noget mere, inden min familie vågner. Jeg kan som regel arbejde i tre-fire timer inden forventningerne om, *at der skal ske noget*, trækker mig ud af denne verden og ind i en anden. Jeg føler mig som en line-danser, der bevæger sig frem og tilbage, udspændt mellem arbejde og familie. Jeg skal finde balancen mellem disse to verdener. De er ikke modsætninger, men to sammenfildrede dele af, hvem jeg er. Derfor er jeg heller ikke rejst alene til Japan, for den faste grund under mine fødder kræver min families nærvær, og på linen prøver jeg at skabe forbindelsen mellem arbejde og familie.

Denne eftermiddag sidder jeg ved spisebordet med computeren foran mig. Min datter sidder overfor og tegner. Jeg prøver at få et overblik over nogle af de oplevelser, jeg har haft, siden jeg kom til landet for godt to uger siden. Jeg vil gerne samle trådene, få styr på indtrykkene, men jeg er midt i spindet og edderkoppen arbejder stadig. Hvad skal jeg gøre med mine oplevelser? Hvad skal jeg skrive? Hvad forventes der?

Midt i tankemylderet begynder bordet at ryste. Jeg kigger over på min datter, der i samme sekund kigger på mig. Vi er stille, nærmest forstenede, da vi begge begynder at kigge rundt. Det er ikke kun bordet, der ryster, det er også vægge og gulve. Hele huset ryster. Alt ryster, og mens det sker, står tiden stille. Den første indskydelse erstattes af en dybere erfaring. Irritationen over, at min datter ryster med bordet, bliver gjort til skamme. I stedet rammes jeg af en følelse af afmagt, for lige her er verden langt større end mig. Jeg kan ikke tænke eller tale mig ud af situationen, jeg kan bare vente og håbe. Pludselig er det hele overstået, og mens tiden atter går i gang, er det nu verden, der står stille. En blanding af ro og lettelse rammer mig og med et smil på læben forklarer jeg min datter, hvad det var, der skete.

Erfaringen af at blive ramt af noget, der er større end én selv, af noget, man ikke kan håndtere eller kontrollere, sætter spor. Men er det i grunden ikke en af de meste grundlæggende erfaringer, man som menneske kan gøre sig? Er det ikke netop dette, vi bør minde os selv om, når vi i hverdagens logistikker og logikker prøver på det modsatte?

Jeg fik ikke skrevet mere den dag. Alle forsøg på at ordne og nedfælde mine tanker mislykkedes. I stedet går jeg en tur sammen med min datter. Ude på gaden er alt som det plejer at være. Japanere på vej på arbejde, folk foran drikkeautomaterne, metroen, der kører i undergrunden og alle elledningerne på deres pladser oppe over hustagene... Sporene fra skælvet er ikke synlige, men de er der.

Efter det store jordskælv i Kobe i 1995 rejser forfatteren Haruki Murakami tilbage til sin hjemstavn og iagttager, hvad der sker med folk og byen. Han skriver herefter seks noveller om tiden efter skælvet. I ingen af disse noveller beskriver han jordskælvet, ligesom der heller ikke er beretninger fra de overlevende. I stedet trænger novellerne dybere ned i menneskets liv og sind. Vi møder mennesker, der ligesom Murakami selv er forbundet med Kobe, og for hvem jord-

“ Eleverne er 13-15 år gamle og har deltaget i P4C mange gange. De er vant til at filosofere og tænke sammen, til at stille filosofiske spørgsmål til hinanden og forblive i en form for fælles åbenhed og undren.

skælvet har sat gang i følelser og fantasi. Vi hører om kampen mellem frø og orm, mellem mennesket og naturen, og vi hører om det usagte og om det, vi ikke tør tænke. Det er japanernes hverdag at leve med truslen om jordskælv, og det er et vilkår, der forbinder mennesket med naturen og gør døden nærværende. Måske er det derfor, at jeg blandt de japanske børn hører så mange tanker om, hvad meningen med livet er, og hvad der sker, når vi dør?

Jeg er taget til Kobe et par dage. Til byen, der er kendt for kobekød, kaffe og sake – og for det store jordskælv i 1995. Min familie er i Osaka, hvor de venter på mig. Denne gang må de vente lidt længere, for mit besøg i Kobe tager tid.

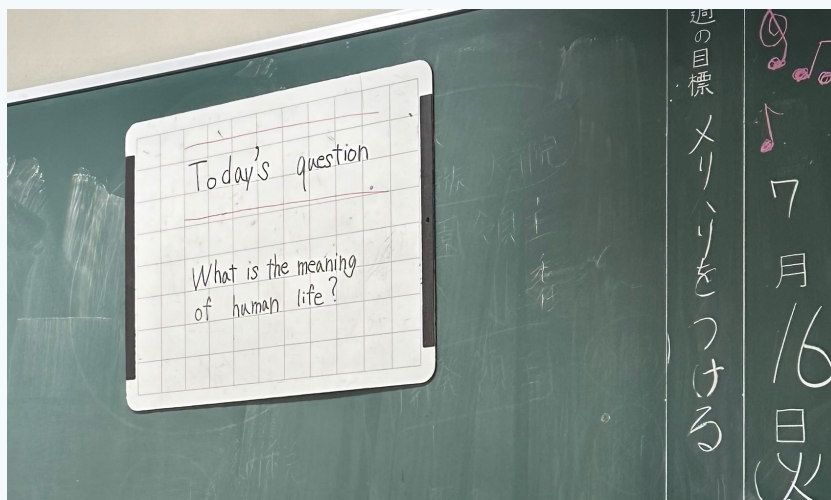
Jeg har fået kontakt med Masamichi Nakagawa. Han er en af de mange lærere i Japan, der arbejder med filosofisk praksis i skolen. I Japan omtales denne praksisform som P4C – Philosophy for Children – fordi den har udviklet sig med inspiration fra traditionen af samme navn i USA og senere Hawaii.

Masamichi har skrevet ph.d. om P4C i Japan. I sit projekt har han undersøgt, hvordan P4C kan udvikles og implementeres i den japanske skole, og som led i projektet har han selv varetaget en stor del af undervisningen i skolen. I dag er han ansat på Kobe University Secondary School, der er form for forsøgsskole knyttet til universitetet i Kobe. Undervisningen her er mere eksperimenterende end på mange andre skoler i Japan, og eleverne er vant til at få besøg af forskere og studerende, der skal observere og deltage.

Jeg bliver samlet op på stationen i Kobe af Masamichi. Vejen op til skolen er stejl, da skolen er placeret i Rokko Mountains. Der er 35 grader, og de fem minutters ventetid udenfor stationen får sveden til at pible frem på min pande. Heldigvis er der aircondition i bilen, og jeg når at blive afsvalet, inden vi et kvarter senere træder ind på skolen. Ved indgangen mødes vi med Minae Inahara, der er professor på Kobe University og tre af hendes studerende. De er også kommet for at se, hvordan Masamichi praktiserer P4C med sine elever.

Eleverne er 13-15 år gamle og har deltaget i P4C mange gange. De er vant til at filosofere og tænke sammen, til at stille filosofiske spørgsmål til hinanden og forblive i en form for fælles åbenhed og undren. Temaet for dagens filosofiske samtale har de selv valgt. De vil gerne tale om, hvad *meningen med livet er*. Intet mindre. I filosofien betragtes dette spørgsmål som et af de største, der kan stilles, og måske af denne grund er det sjældent, jeg hører nogen filosofere over det. Men eleverne er ikke ydmyge og tilbageholdende. De er modige og taler gerne. Sammen med Minae og hendes studerende sidder jeg langs væggen i klasselokalet. I midten af rummet sidder eleverne i en cirkel. De er næsten 40, så cirklen er stor og fylder rummet ud. På tavlen står dagens filosofiske spørgsmål skrevet, som af hensyn til mig er formuleret på engelsk. Heldigvis er der også en af de studerende fra universitetet, der timen igennem oversætter elevernes samtaler for mig.

“ De smiler ofte, nogle har blikket rettet indad, mens andre fæstner blikket på den, der taler.

Eleverne tænker dybt og tænker sammen. Indimellem sidder et par stykker og taler videre sammen, men kort efter er de igen med i den fælles samtale. Det er tydeligt, at spørgsmålet om livets mening optager dem. De smiler ofte, nogle har blikket rettet indad, mens andre fæstner blikket på den, der taler. Samtalen kræver tid, og eleverne giver hinanden tid. Nogle gange tænker de, mens de taler, de afprøver tankerne i fællesskabet. Andre gange er de mere sikre og siger det, de har tænkt. *Der er allerede mening i livet, ellers ville vi jo ikke være i live. (...) Vi behøver ikke bekymre os om meningen, den kommer, hvis vi får brug for den. (...) Der er en grundm mening i livet – livet er både nemt og hårdt og netop dét viser, at der er en mening.* Masamichi er iagttagende og deltager tavst; nok er han lærer og facilitator, men eleverne i klassen er så fortrolige med den filosofiske samtale, at Masamichi bliver næsten overflødig. Eleverne holder samtalen åben, de giver ordet videre til hinanden, og de griber hinandens tanker og udsagn. Samtalen er eksemplarisk. Og elevernes udsagn er overraskende, dybe og tankevækkende.

“ Jeg lægger mærke til, at eleverne mange gange taler om en livscirkel og at også genfødsel flere gange bliver nævnt.

Jeg lægger mærke til, at eleverne mange gange taler om en *livscirkel* og at også *genfødsel* flere gange bliver nævnt. De fortæller om, hvordan livet ikke bare har en start og en afslutning, men at forholdet mellem livet og døden er cirkulært. Det bliver tydeligt, at samtalen berører noget, der er anderledes, end hvad jeg før har set. Den vestlige lineære tankegang bobler i mit baghoved, men er ikke til stede i denne samtale. End ikke i glimt bliver livet forstået som noget lineært. I stedet er livet og døden cirkulært forbundet, og det er med denne horisont, at eleverne prøver at forstå og beskrive meningen med livet. *Vi har en livscirkel, og det særligt menneskelige, fx at vi kan lære nyt, giver os mening.*

Elevernes samtale om livscirklen får mig til at tænke på *Obon*. I Japan afholder man hvert år i august Obon, der er en tre dage lang ceremoni, hvor familier samles og besøger forfædrenes grave. Gennem dans og lys frelses ånderne fra de afdøde forfædre, for til sidst at blive ført væk med lanterner. For forfædrene og deres ånder indgår i livscirklen, og selvom Obon har rod i buddhismen og tidligere tiders religion, eksisterer forestillingen om forfædrene og ånderne i dag på tværs af japanernes forskellige religiøse overbevisninger. Obon afholdes af alle japanere, og denne tradition er så vigtig, at de får fri fra skole og arbejde, så de kan rejse hjem til deres familier og være sammen om denne ceremoni.

Mit besøg i Kobe efterlader mig med en tanke om, at vi godt kan tænke og leve anderledes. At vi, på trods af travlhed og forestillinger om, at virkeligheden kun er det, der kan sanses og forklares, godt kan skabe åbninger for andre forestillinger. At spørgsmålet om livets mening ikke kun behøver blive forklaret med det, vi kan se og høre, men at også vores fortid, historie, døden, det åndelige og forestillinger om fremtiden, hører hjemme i dette spørgsmål.

Da jeg begyndte som ph.d.-studerende blev der ikke talt meget om formålet med udlandsopholdet eller om mulige måder at gennemføre dette ophold på. Kravet var, at man skulle af sted, og det hed sig, at man skulle stræbe højt – helst mod et anerkendt amerikansk universitet – at man skulle være væk længe, og at afsavn og familieliv måtte anses som sekundært og ikke som noget, der skulle tages særlige hensyn til. Den forestilling, der ligger i disse udsagn, er en forestilling om forskeren som et højtstræbende, akademisk karrieremenneske, der skal følge bestemte normer for, hvad god forskning er og dermed, hvad en god forsker er.

Min situation bød mig at tænke anderledes. Jeg tænkte, at et udlandsophold kunne andet og mere end det, som var forventet. At man ved at rejse ud kunne få perspektiver, der kunne berige og udfordre ens forskning, men at forudsætningen for dette var, at man rejste af sted som menneske – ikke ”kun” som forsker.

I sjette bind af min kamp beskriver Karl Ove Knausgård, hvordan han forsøger at komme væk fra sin familie for at kunne skrive. Det er en fortælling om det absurde i at komme væk fra livet for at skrive om livet, og om hvordan meningen med at skrive derfor krakelerer for ham. Det var netop denne absurditet, jeg mærkede trænge sig på, da jeg hørte om forventningerne til at rejse ud som ph.d.-studerende. Og jeg valgte at lytte til mine fornemmelser og tog derfor af sted med håbet om, at familieliv og forskning kunne forbinde sig med hinanden, at de ikke ville være modsætninger, men snarere hinandens forudsætninger.

Jeg har lokket min mand med i teatret. Det er søndag eftermiddag, og vi tager metroen ind til det centrale Tokyo, hvor *National Noh Theatre* ligger. Jeg havde allerede i Danmark hørt om denne mærkværdige teaterform, der har været praktiseret i Japan siden det 14. århundrede. Nu sidder vi her midt i den fyldte teatersal, hvor ikke et eneste sæde er tomt. De andre teatergængere er japanere, og det er tydeligt, at de tager besøget alvorligt. De har pænt tøj på, mange af kvinderne er klædt i kimono, hvor hver detalje udgør en unik del af det smukke ydre. Jeg kan ikke få øjnene fra disse smukke kvinder, hvis bevægelser og artikulation fremstår lige så afdæmpet og rolig som deres beklædning gør krav på. De er beherskede og selvsikre. Havde det været mig, ville kimonoen gøre mig klodset og hæmmet. Men i Japan lærer kvinderne at bære denne klædedragt med ynde, og det er tydeligt, at de med dette ydre formår at forbinde fortidens skikke med deres nutidige liv.

På scenen begynder teaterstykket. Teatret er et klassisk Noh-teater med en kvadratisk scene afgrænset af fire søjler og en lang bro, der fører hen til scenen. Der er ingen tæpper, der ruller til side eller kulisser, der tager opmærksomheden. Den eneste udsmykning er det japanske fyrretræ, der er malet på scenens bagvæg. Der træder en

“ Kan det i stedet tænkes, at det, vi oplever som kedsomhed, i virkeligheden er et udtryk for langsomhed, for en dvælen ved tingene?

mand ind på broen. Han er ikklædt en kimono med detaljerede vævninger og ærmer så store, at man ikke kan se hans hænder. På fødderne har han hvide strømper, hvor en syning adskiller storetåen fra resten af tæerne. Han bevæger sig på broen hen mod scenen. Hans tempo er så langsomt, at jeg som uvant teatergænger rammes af en lyst til at skubbe ham lidt. Hjælpe ham lidt op i tempo. Efter noget, der føles som timer, kommer der flere mennesker på scenen. Nogle sidder på gulvet og spiller fløjte og tromme, andre bevæger sig rundt med langsomme dansetrin. En af karaktererne, *en munk fra nord*, møder *en lokal kvinde*. Denne kvinde bærer én af Noh-teatrets karakteristiske masker, en såkaldt *waka onna*. Udtrykket i masken er tomt og alligevel fornemmer man let kvindens sindsstemning. Masken ser pludselig levende ud, som om der i denne ligger et helt liv gemt, der nu vil trænge ud til publikum. Der er ingen ord på scenen, men mange lyde. Artikulationerne er dystre, nærmest sørgende eller meditative. Musikken, der toner frem fra fløjten og trommerne, lyder skinger og falsk. Og bevægelserne er stadig så langsomme, at jeg spekulerer på, hvorfor man kalder det en dans.

Indimellem vandrer mit blik hen over publikum. Jeg ser, at mange har lukkede øjne, at de har trukket sig fra stykket og dets handling for en stund. Mine egne øjne flakker også, og jeg kæmper med at holde dem åbne. Jeg tænker, at det er forkert at lukke øjnene eller ligefrem at sove, når man er i teatret. Men måske skyldes det min vestlige tankegang, der med et rationelt perspektiv forbinder søvn med kedsomhed og dermed antyder, at omverdenen er kedelig. Kan det i stedet tænkes, at det, vi oplever som kedsomhed, i virkeligheden er et udtryk for langsomhed, for en dvælen ved tingene? At vi ligefrem forveksler kedsomhed med langsomhed? Da jeg kigger på de smukke kimonoklædte kvinder, som sidder få meter fra mig, og her konstaterer, at de også har lukket deres øjne, giver jeg efter og lader mine egne øjne glide i. Det er bare i et kort øjeblik.

Vi nærmer os en afslutning. Prinsessens ånd vandrer over gulvet og sigter mod sin grav. Jeg kan se af manuskriptet, som jeg har fået udleveret, at den gamle fortælling om *Teika* afsluttes med, at prinsessens ånd finder tilbage til sin grav, som derefter omsluttet af vinranker. Ånden bevæger sig med langsomme, små skridt, mens musikken tager til og fylder rummet. Der er under én meter hen til graven, der har form som en pavillon. Hver gang ånden kommer tæt på graven, bevæger den sig væk, som om den nærmest trækkes tilbage til de levendes liv. Scenen fascinerer mig. Hvad er det, der trækker ånden væk fra graven? Hvad skal der til, for at den kan finde hvile?

Da vi går ud fra teatret, kigger min mand og jeg på hinanden. Vi er ramt af noget, der er svært at sætte ord på. Vi er tavse, nærmest lammede. Oplevelsen af, at tiden har stået stille, måske i et par timer, måske siden det 14. århundrede, er stærk. Indtrykkene står i skærende kontrast til det, vi møder her på gaden. Her er der fart på, alt er organiseret og tilrettelagt, så det blot handler om at hoppe ombord på toget. Her fra Noh-teatret kører livet videre i hæsblæsende fart med sigte mod livets mange mål. Men noget har sat sit aftryk, og jeg har et stille håb om, at den langsomme ånd kan følge med på min rejse.

I aften skal jeg hjem. Flyet letter klokken 21.40, og om knap et døgn vil jeg atter befinde mig i Danmark. Jeg sætter mig ved det lave bord i washitsu'en og skriver for sidste gang. Jeg rammes af en tristhed, for opholdet i Japan er gået alt for hurtigt. Tiden er løbet fra mig, og tanken om at skulle forlade dette sted, min nye hverdag, mit hjem, er vemodig.

Jeg prøver at fordøje indtrykkene, mens jeg sidder her. Jeg tænker på, hvad der sker med fortiden, når vi har forladt den. Måske opløses fortiden i nutiden? Jeg overvejer, om jeg kan bringe lidt af en Noh-maske med mig hjem. Om det at give fortiden og det åndelige en plads i livet er noget, man kan insistere på. Hjem skal jeg og derhjemme venter næste opgave – at registrere og dokumentere mit udlandsophold, så ingen er i tvivl om, at der var en mening.